

tunk. A siklói református tanító felesége is őmiatta halt meg, amint a gyűdi jelentésben olvasható, bár ő nem magzatvesztés miatt. „Szűcs Dániel siklói ref. tanító sírva beszélt nekem, hogy míg ő temetni volt, harmadnapos gyerekágyas nejét kiherélték (?), a Novákné kiszakított belőle egy darab húst, meg is találta egy papírba takarva, de később eltűntették. Neje sok és hosszú szenvedés során – belső részei elszakadván – meghalt.”

Egyedül a szaporcai lelkész írt fogamzásgátlásról – valószínűleg a coitus interruptusra célzott –, az ottani bába ugyanis úgy válaszolt, amikor a pap a magzatvesztésről kérdezte, hogy „...nem kell ezeknek a magzat elvesztése, hanem úgy teszik, hogy magzat ne is legyen! ez annyit tesz, mint a nemi gyönyörülésnek előre megfontolással, s korlátolt élvezése. (...) Ez rettentő bűn, s idővel a nép rohamos fogyását fogja eredményezni.”

Alsó-Baranyából is hasonló tartalmú jelentések futottak be a püspökségre. Laskóból például a lelkész azt írta, hogy minden háznál egyke van, „...s hogy ez így történhesék, nem riadnak vissza a bűnös eszközöktől. (...) Ez megint kisebb-nagyobb mértékben a baranyai református magyarság átká.” Kölkedről ugyanezeket írta a pap, és a bellyei lelkész is azt közölte, hogy a magzatelhajtás mind falujában, mind pedig az egész környéken „nyílt titokban üzetik.”

Hosszasan vallathatnánk még az egykori iratokat, hogy a nemi erkölcsök és magzatvesztés vonatkozásában újabb kiegészítésekkel élünk. Természetesen nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a református falvak lelkészeinek jelentése csak egyfajta forráscsoport a témakör vizsgálatához, mely ugyan kitűnő anyag a kutató számára, de önmagában kevés lehet. Ezért ez a tanulmány nem kívánt átfogó képet nyújtani a címben jelzett témákról, inkább csak egyfajta adalék, gondolatébresztő a múlt század végének életviszonyairól.

Ambrus Attiláné dr. Kéri Katalin

Új ház épül

Elmúlt a húsvét ünnepe, aztán teltek a napok úgy, mint azelőtt. Már ki is mehettünk az utcára játszani, ha jó idő volt, s az eső el nem rontotta. Ilyenkor persze a kedvünk is elromlott, várni kellett, amíg megjön a jó idő. Hát vártunk. Apám is azt várta.

„Amint meggyün a jó idő, rögtön kezgyük az ípitkezést. Mire aratnyi kell, tető alatt lesz, bearatok, becsipelek, betapasszuk, után menek kubikolnyi a balaton körútra.” Ezt olyan meggyőzően mondta apám, mintha már ott is volna, és zsebei tele volnának a keresett pénzzel. Bízott és roppant rózsásnak látta a jövőt. Kedvét, akaratát, a bizakodás irányította.

Előre szervezte a munkát. Minden legyen mire szükséges lesz. Sok földdöngölő bunkót szedett össze szomszédoktól, ismerősöktől, lapátokat, vödöröket, vályogtéglahordó saraglyákat készített elő figyelmesen, nehogy a munka indulásnál fennakadás legyen. Összejárta a rokonokat, sógorokat, ismerősöket, kérte a segítségeket, számolgatta a leendő munkások létszámát.

„Kettő rakja, egy kívül, egy belő. Kettő aggya. Egy faragja. Egy poroz, egy saral, egy a sarat csinálja. Kettő meg plajbariktolja a léccel. Szóval leszünk vagy tízen tizenöten. Majd halad szaporán!” „Majd. Csak győzzek nekik főzni.” – jegyezte meg anyám, és az arcán, olyan aggodalom látszott, mint tavaly a zivatar előtt, amikor azt mondta, hogy még máma eső lesz! „Honnan veszek annyi edínyt a főzéshez? El se fér a masinán! Minden nap megfőzhetnék egy disznót. Könnyű neked. Neked az nem gond. Csak ott

legyen az ítel mire elgyün az ebéd ideje. Nagyobb gond lesz a nekem, mint neked az egisz ípitkezés. Dehát mit töröcc te azzal. Csak ott legyen.”

Apám csak nézett, egyik lábáról a másikra állt, majd a torkát köszörülte.

„Hát, valahogy azír, szóval, majd csak meg lehet. Ennyi kell!! Hiába! No nézzük mán meg, hogy mi van a háznál?! Van bab, krumpli, főzhecc tészta, meghát, amit lehet. Van kóbasz, ódalos sonka, ami van, abbú, ahogy szoktad. Hidd el a testviredet meg anyádot, valahogy majd megfőztök. Tuggyák azok azt, hogy nem lagziba gyűnnek.”

Gond, nagy gond volt most minden. Anyám is összejárta a rokonokat, szomszédokat. Ő is segítséget kért, szüksége volt rá. Kapott segítséget, innen is onnan is, ilyet is olyat is. Juliska néni megígérte, hogy az építkezés idejére tejjel, tejfellel látja el a konyhát, tojásért is mehet Anyám. Mária néni egy szakajtó babot adott, azt mondta, nem kell megadni. „Most bajba vagy fiam, ilyenkor jól esik.” – mondotta. Keresztanyám ígérte, hogy minden nap eljön főzni, hoz magával edényeket is. Nagyanyám csak anynyit mondott, hogy majd ott leszek én is. Minden rendben volt hát, indulhatott a nagy munka. Jött a segítség a döngölő bunkóra és a fakanálra egyaránt.

Mint a hangyaboly olyan volt az épülő ház környéke. Egy Kovács nevű ember, olyan mesterféle, iparos, ahogy mondani szokták, méreget, karóz, zsinóroz. Apám kezében kis papír, amire felirogatta bontáskor az épület méreteit. Az szerint megy most az alapozás, a ház nem lehet másforma, mint amilyen volt. A mérések nyomán már ássák a földet kifelé az alapárokból. Ki kell hányni az eleven talajig, ennél megakad az ásó hegye. Tovább nem kell ásni. Kipucolják az árokból a fellazult földet, és már duhognak is a földdöngölő bunkók. Körülbelül 10 cm vastagon került vissza a föld az alapárokból, és akkor neki a bunkót. Olyan keményre kell döngölni, hogy a vasszőget ne lehessen beverni a földbe. Így került vissza a föld az alapárokból, sorba, keményre bunkózva.

Közben az ebéd is elkészült a konyhában, fazékba, tálakba, szatyrokba, kosarakba pakolva vitték az embereknek. A hatalmas cseréptálat körülülték az emberek, kanalat fogtak, és nem kellett a biztatás. Mindenki evett kedve szerint. Anyám azért mégis bátorított. „Lakjon jól mindenki, hozok még ha kell, van még a fazékba.” Közben örült, hogy nem vallott szégyent az ebéddel. Ő is drukkolt, nemcsak Apám. Jólesett neki, hogy dicsérték a főztjét.

„No, pipahulya ne!!” – kínálta Apám dohánnyal az embereket. Amíg a pipadohány kiégett, egyikük jobbra, a másikuk balra dőlt, volt aki hanyatt, volt aki hason feküdt, hanyatt tartásban pihentek, pipáztak. Anyám keresztanyámmal az üres tálakat, fazekakat, kanalakat rakta a kosarakba, szatyrokba. Aztán vissza a konyhába haza. Pipahulya után pedig újra felhangzott a munka zaja, dühöngött a bunkó. Este apám elégedetten megjegyezte: – „Azír elég szíp haladás vót itten máma!” Másnap újra döndölődtek, és csak harmadnap került arra sor, hogy az első sor vályogtéglát lerakták a földre. A negyedik napon estig már hat sor volt felrakva.

Még az ebédnél kérdezte Anyám, hogy hány sort kell rakni összesen. Huszonegyet – mondták neki az emberek. Tehát még tizenötöt kell fölrakni. Igen ám, csakhogy mindig nehezebb és nehezebb lesz, mert állványt kell csinálni a falazáshoz. Arról pedig rosszabb dolgozni. Azután ott van az ajtók ablakok áthidalása. Azokkal pedig sok a gond.

„Ezt nem lehet összevágni, itt nem lehet kapkonnyi, ez nem hólyag, ezt nem lehet felfújnyi!” Így véleményezték az emberek az építkezést, többször elhangzott köztük az ilyen mondás. A napok teltevel az emberek hangulata is csendesedett, de még a létszámuk is csökkent. Körülményesebb lett a téglá szállítása körbe a falak mentén, és belül a ház belsejébe. Az utolsó sorok már keservesen lassan haladtak. Már a második hét közepén tartottak, mikor a fal végre elkészült. Apám rossz időtől tartott, félt, hogy megázik és tönkre megy a fal, a sok téglá, munka. Az égbolt alján nagy bodros felhők

tarajosodtak, és az esti homályban már látszottak a villámlások. Apám itt szokott aludni, amióta elkezdték az építkezést, a téglakazal mellett a szalmában, a nagyszőrű bundába burkolódzva. Deszkából csinált maga fölé tetőt, de azt hiszem nem sokat ért volna egy jó zivatar ellen. Pakolászott még, összerakta a szétmaradt szerszámokat, rágyújtott, azután lehúzódtott a rögtönzött vacokba. Még hallotta a távoli mennydörgést, arra gondolt, lehet hogy az éjjel fordítani kell a bundán egyet. Azért elaludt, miután letette a pipát, hiszen a zivatar még igen messze volt.

Csak reggel felé ébredt meg, mert a zivatar szerencsére másfelé vonult, így nyugodt éjszakája volt. Sógorai és egy-két régi igazi barátja kitarott mellette, heten voltak és most már a gerendákat kezdték felrakni a falakra. A régi padlásdeszka mérete, és a sárgerendán bevéselt jelek adtak útmutatást az elhelyezésben. Ment minden rendben, örültek a sikernek. A bedeszkázott gerendafödemen már biztonságosan dolgozhattak. Befalazták a gerendák közeit és beállították a szarufapárokot a megszámozott sorrendben. „Csak a tető rajta legyen, aztán a többi már majd megy” – mondták többször is. Ezzel ugyan csak magukat hitegették, mert valójában még rengeteg munka volt hátra. Az azonban igaz volt, hogy ha a nádfedés rajta lesz, a többi munka már nyugodt módon végezhető el bármikor. Anyám a főzéssel állt úgy, hogy jobban kívánta már a nádat a tetőre, mint bárki más. Elfogyna itt most a világ összes babja, krumplicija, disznóportékája. Nagymama hozott fogasborsót, kevés lisztet, krumplit. Mária néni rántás alá zsírt és hagymát vitt Anyámnak. „Odaadom fiam, nekem még maradt annyi hogy újig elég. Boldogulj! te is!”

Egyik napot azért odébb lökték a másikkal mindig. Egy hónapja tartott már az építkezés, amikor a nádfedést kezdték kötözni a szarufákra. Az éles nádlevél véresre vágdosta kezeken a bőrt, most volt csak igazán szükség a kemény akaratra, amelyet apám már régen táplált magában. Viselte a fájdalmat zokszó nélkül. A kiserkent vére rászáradt a sebeire, karján és kezefején, amit a por vastagon belepett, ő azonban odase neki. Nem is törődött vele. Anyám jajgatott helyette. Hozta a tiszta gyolcsdarabokat, és a disznózsírt, bekötöni a sebet. Apám csak legyintett. – „Anná rosszabb. Akadályoz a kötés a munkában.” Így aztán olykor pirosra festette Apám vére a nádat itt-ott. A tulajdonjog bélyegzőjeként ott maradt rajta. A nádfedés szakértője Csikós Béla bácsi az iparos, ő dirigálta most a munkát, ő az első nádverő. A nádtartó lécre fölfektetik a kévébe kötött nádat. Nagy acél nádvarrótűbe acélhuzal, drót van fűzve, azzal varrják, fűzik rá a nádtartó lécre. Azután oldják le a kévéről a zsúpkötést. Végig kötnek egy sort az egész tetőn. Utána fűrészfogas alakú nádverő fakefével csepegőre verik fel a nád töves végét. A fedés erős és tömör. Nem ázhat be, és a vihar sem bonthatja meg. Az ember megnyugszik ha látja, biztos fedél alatt van a családi fészek. Béla bácsi befejezi, leköti a gerincet. A nád tetejére még két sor cserépszindelynek is erősít fel léceket. A cserepeket és a kúpcserepeket már könnyű felrakni.

Még ennél is könnyebben szakad fel az ember torkából a csendes „Hál’ Istennek”. Nem is egyszer mondja Apám. Anyám ebben erősen segíti Őt, hiszen számára is megváltás ez, mert ezzel megszűnt a szokatlanul nagy sütés-főzés, ami csaknem kimerítette már. Ehelyett egy új tűz gyulladt mellkasukban, az a jó meleg belső érzés, hogy tető alatt van az ő saját tulajdon házuk, amely már az övéké és csak az övéké, senki másé. Nem szólt Apám, de ahogy anyámra nézett, az minden beszédnél többet mondott. „No látod úgy-e?! Mit mondtam én neked?! Amit én eccer megmondok, annak úgy kell lenni!! Most mán itt van. Ez mán a mienk!!!”

Anyám pedig olvasott az Apám szeméből. Mindent, folyékonyan, félreérthetetlenül. A bizalom erősödött most bennük egymás iránt, tisztán igazán, őszintén. Jó volt találni egymás szemén az örömet, most sem a fáradtságot, sem a sebek fájdalmát nem érezték.¹

† dög Emánuel

¹ A szerzőről lásd *Bathó Edit* búcsúztatóját a 90. oldalon (*Szerk.*)